

SOCIETATEA BIHOREANĂ DUPĂ MAREA UNIRE. STUDIU DE CAZ – PLASA MARGHITA

Sabina HORVATH*

BIHOR SOCIETY ASPECTS AFTER THE GREAT UNION. CASE STUDY – MARGHITA AREA

Abstract

This work is a case study, of the situation of the population of Marghita area, in the first years after the Great Union in 1918. Population economy was unstable but political uncertainty in because the Romanian administration was brought with a several months delay, after the Union. In the study is shown how local authorities abuse the villagers from Marghita area and the „backstage” of that time’s politics.

Keywords: Bihor county, Marghita area, 1918, economy, politics.

Primul articol al rezoluției exprimată la Marea Adunare de la Alba Iulia decreta „unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș și a teritoriilor locuite de aceștia cu România”. Însă transferul puterii administrative s-a realizat în etape, așa încât, regiunea Crișanei a rămas după 1 Decembrie 1918 sub autoritatea guvernului de la Budapesta, datorită unei necunoașteri pe deplin de către autoritățile din Europa a granițelor teritoriale dintre România și Ungaria. Din astfel de motive, s-a amânat procesul instaurării administrației românești în Crișana pentru mai bine de trei luni, începând abia la 20 aprilie 1919, odată cu intrarea trupelor române în Oradea¹. Personalitatea bihoreană care s-a ocupat de instaurarea administrației românești în Bihor a fost avocatul Aurel Lazăr, din funcția de șef al Resortului de Justiție din Consiliul Dirigent. Printre îndatoririle sale se afla și numirea funcționarilor români în fruntea administrației locale. Astfel că în fruntea plasei Marghita, la care facem referire în lucrarea de față, Aurel Lazăr l-a desemnat pe avocatul Aurel Nichita ca prim-pretor, ca pretor pe Alexandru Reti din satul Cuzap, iar secretari comunali erau Gavril Bejan la Derna, Aurel Covaci la Popești și Ilie Szabó la Cuzap².

Una din principalele probleme cu care s-a confruntat administrația centrală a județului Bihor a fost cea prin care terenurile agricole se aflau nelucrate datorită condițiilor de război, sau a chiar a lipsei de hrană datorată rechizițiilor de alimente necesare armatei pe perioada conflictului. Această stare de lucruri a dus la o diminuare drastică a resurselor de hrană pentru populație, grâul neputându-se însămânța „la vremea sa”, în toamna anului 1919. Așa încât, autoritățile centrale ale județului Bihor, prin comisia de alimentare județeană, îi informează în luna septembrie a anului 1919 pe toți prim-pretorii din județ

*Muzeul Țării Crișurilor, contact@mtariicrisurilor.ro.

¹ Ion Zănea, *Unirea din 1918 și procesul instaurării administrației românești în Crișana (1919-1921)*, în *Crisia*, XXIX, Oradea, 1999, p. 169.

² *Ibidem*.

că pot achiziționa grâu pentru plasele pe care le administrează, la preț de 200 coroane pentru o majă. Acestui preț i se vor adăuga taxele ivite pe parcursul demersului, în special cele legate de transport³.

În aceste împrejurări, prim-pretorul plasei Marghita, Aurel Nichita, declara în 5 decembrie 1919, către autoritățile centrale, că are nevoie de 10.000 măji de grâu, pentru alimentarea populației, și de alte 2.500 măji pentru semănat. Menționa că în plasa pe care o administrează „peste 13.000 de indivizi sunt lipsiți de pâine și avertizați la alimentarea publică” (beneficiau de ajutor de hrană), iar în situația în care semănatul întârziase din lipsa grâului, solicită un ajutor urgent, în acest sens⁴. Autoritățile locale ale plasei Marghita au informat satele aparținătoare despre posibilitatea achiziționării grâului la un preț de 200 de coroane pentru o majă, adăugându-se alte 20 de coroane pentru fiecare majă, ca taxă de transport. Au fost adunați banii de la țărani interesați, însă evenimentele au luat un aspect ilicit, deoarece grâu nu a fost distribuit localnicilor, și nici banii nu le-au fost returnați. Prin urmare, cei păgubiți au reclamat situația către Prefectura Județului Bihor, așa procedând locuitorii din comuna Marginea care adresau o plângere subprefectului, descriind cursul evenimentelor în cazul lor. În 6 septembrie 1919, un număr de opt „oameni sărmani” au dat o sumă de 2.220 lei lui Desideriu Geț, din Abramul de Sus, cu scopul de a le aduce „bucate” (cereale), „deoarece au fost în așa stare mizerabilă, încât nu au avut ce mânca, nici ce semăna, și – au vândut care ce avea, altul un porc, altul un cal (...), ca să aibă bani pentru grâu, dar au fost înșelați deoarece nici banii nu i-au primit înapoi și nici grâul nu li s-a livrat”. Banii au fost dați prim-pretorului Nichita, pentru ca, în lipsa cerealelor, locuitorii satului Marginea să-i ceară acestuia banii înapoi, însă la data redactării plângerii către Prefectură, în 7 mai 1920, banii nu fuseseră reprimiți. Semnatarii își căutau dreptatea deoarece au rămas „și fără bani și fără grâu și cu familiile expuși foamei”⁵.

O altă plângere făcută de către locuitorii din Satu Barbă scoate la iveală nu doar o acuzație de înșelătorie, ci posibile abuzuri grave, pe care prim-pretorul Nichita le-ar fi făcut asupra oamenilor din satul amintit. Astfel că, în 10 martie 1920, „preotul catihet și învățător profesional la CFR, Coriolan Murar (?) adresează subprefectului județului Bihor o plângere împotriva prim-pretorului mai sus numit, în numele său personal dar și a altor săteni, care au fost victime ale unor acțiuni întreprinse împotriva lor. Semnatarii reclamau că „domnul prim-pretor Aurel Nichita se lasă condus și influențat în afaceri oficioase de către un anumit Kerezsi Gábor, locuitor în Satu Barbă”, care era caracterizat ca fiind „un om răzbunător, plin de răutate(...) și care terorizează pe toată lumea, abuzând de încrederea domnului prim-pretor”. „Colaborarea” dintre cei doi reclamați mergea până într-acolo încât „dacă cineva îi displăcea lui Kerezsi, prim-pretorul îi pune la dispoziție jandarmeria, care apoi să-i maltrateze și să-i bată pe locuitori”. Sunt descrise abuzuri concrete, precum cel săvârșit asupra preotului din satul amintit, Anton Bica, pe care prim-pretorul Aurel Nichita „la o simplă dorință a lui Kerezsi, l-a chemat la primăria comunală învinuindu-l de bolșevism cu rebeliune, a adus asupra sa jandarmi, care și-au bătut joc în fel și chip de preot numindu-l *burgui* și ținându-l afară în frig de la ora 2 după amiaza, până seara fără nici un rezultat”. Martorii acestui abuz au fost sătenii Gavril Petruț, Ioan Avram, Simion Druța și Gavril Pop⁶. Un alt litigiu între oameni și autorități a fost acela prin care în vara anului 1919, pretura Marghita a interzis ca populația românească din Satu Barbă să-și calce grâul „pe motiv ca stogurile erau așezate prea aproape de drum”. Adevărata cauză însă era că românii nu voiau să își calce grâul cu mașinile deținute de numiții Kerezsi, Kiss și Goldberger⁷, ci

³ Arhivele Naționale Direcția Județeană Bihor (în continuare ANDJBh), Fond *Prefectura Județului Bihor*, inv. 60/1922 (1901-1922), *Aprovizionarea populației și rechiziții pentru armată*, f. 28.

⁴ *Ibidem*, f. 16.

⁵ *Ibidem*, f. 10.

⁶ *Ibidem*, f. 88. O altă întâmplare nefericită a fost cea în care prim-pretorul a trimis jandarmi în Satu Barbă, pentru a interveni într-o „afacere privată a armatei cu niște oi ale contelui Degenfeld”, prilej cu care au fost „bătuți, legați, maltratați fruntașii satului – Gavril Petruț, Ioan Popuț, Ioan Haiduc, Ioan Avram, George Sabó, Ioan Floruț, George Silaghi, Vasile Iazăr, Ioan Pinte, Dumitru Cintoș, Florian Ardelean, Ioan Silaghi, Ștefan Haiduc, Florian Haiduc, Simion Haiduc, Petru Cintoș, Petru Raț, Ioan Suplăcan și Ioan Pop”.

⁷ *Ibidem*, f. 88^a.

cu mașina unui locuitor din satul Săldăbagiu, Vasiliu Dragoș, care a fost chemat de către sătenii din Satu Barbă „încă din primăvară ca să meargă la dâșii pe vara anului 1919”. Mașina pentru îmblătit grâul a fost așezată pe terenul unui sătean, Vasiliu H. Doruța, iar acolo țaranii și-au adus grâul la arie „pentru acoperirea lipsei de pâine”, după cum se menționează în plângerea la care facem referire. Însă împotriva țăranilor, același Kerezsi a făcut o reclamație către prim-pretorul Aurel Nichita, motivul fiind că nu se respectă distanța legală de 300 între locul ariei și drum. Proprietarul mașinii de îmblătit a obținut însă aprobarea subprefectului Aloisiu Nistor, dar autoritățile locale ale plasei Marghita le-au interzis continuarea lucrului, în data de 18 august 1919. De cealaltă parte, Kerezsi Gábor a primit aprobarea să îmblătească grâu pentru săteni, chiar în propria gospodărie, fapt care a avut precedent și în alți ani, fără a fi condiționat de regulile de mai sus⁸.

Plângerea descrie și abuzuri fizice făcute asupra sătenilor din plasa Marghita, așa precum sunt cele ce au avut-o ca victimă pe o localnică din Satu Barbă, Oana Ciontoș, „care a fost bătută fără milă în mai multe rânduri și legată de stâlp” și „nenorocită pe viață”, motivul fiind o presupusă trădare a cauzei naționale, prin faptul că ar fi anunțat armata maghiară de existența unor steaguri românești în sat, iar ca urmare armata maghiară i-ar fi ucis pe sătenii Ioan Farcaș și Ioan Cheregi. Un localnic din satul Săldăbagiu dovedește ca fiind neadevărat că Oana Ciontoș ar fi anunțat armata maghiară, ci că informatorii ar fi fost „copiii lui Kiss David, respectiv Emil și Aron. Aceștia au mers cu trăsura la frontul unguresc și i-au trădat pe români”. Gheorghe Sabău și Dumitru Ciontoș ar fi fost bătuți de către jandarmi „și legați cu lanțurile” pentru că au depus mărturie în favoarea Oanei Ciontoș. Un alt caz a fost cel prin care văduva Maria Petruț a fost bătută de către Kerezsi „fără milă în pădure pentru o sarcină de uscături”, iar pentru această faptă a fost amendată de către prim-pretorul Aurel Nichita cu suma de 500 de coroane, în condițiile în care singura avere a femeii erau „două capre ținute pentru a-și hrăni copiii”. Tot ca pedeapsă, acesteia i-a fost retras ajutorul de război de care beneficia (probabil era văduvă de război – n. n), „în condițiile în care nici casă nu avea”⁹. Doar că plângerea mai conține o mărturie prin care văduva Maria Petruț afirmase că fiul prim-pretorului promisese ca dar din partea lui Kerezsi „o scoafă și un purcel” drept recompensă că Aurel Nichita însuși îl salvase, la propriu, pe Kerezsi de sub arestul unor jandarmi din afara plasei Marghita. Așa încât, se poate înțelege că amenda primită de către persoana amintită era mai degrabă consecința unui pretext, iar adevărata cauză fiind mărturia de mai sus¹⁰. Însuși preotul Coriolan Murar (?), cel care descrie toate aceste acuze, a fost victima abuzurilor fizice, când împreună cu soția sa „a fost bătut de moarte și transportat ca făcătorii de rele, de către soldați, pe care Kerezsi i-a cerut de la dl. prim-pretor”, motivul fiind un litigiu între preot și Kerezsi, privind achiziția unor cereale¹¹. Într-o altă ipostază, Gábor Kerezsi a luat fânul lui Ioan Silaghi, sătean din Satu Barbă, „fără nici un drept afară de cel al pumnului”, iar când păgubitul a făcut plângere către prim-pretor răspunsul funcționarului a fost că „pară-ți bine că nu l-a dus pe tot, de nu ești pe pace ies eu afară și iau tot fânul de la tine și îl dau lui Kerezsi”, iar cu altă ocazie „i-au confiscat” aceluiași sătean, „fără nici o judecată”, haine și unelte în valoare de 100 de coroane¹².

Reclamația face referire și la episoade de discriminare etnică, afirmându-se că „dl. prim-pretor în toate acțiunile sprijină pe străini în detrimentul românilor, așa cum a fost în cazul înființării institutului nou de credit Egyesült”. Conform aceleiași reclamații, încercarea oamenilor de a-și alege în mod liber reprezentanții în comisiile agrare era considerată „o acțiune bolșevică” iar faptul că acel cetățean, Gábor Kerezsi, avea susținerea totală a prim-pretorului plasei Marghita care nu stopa sub nici o formă abuzurile săvârșite de acesta, atrage după sine redactarea acestei plângeri a locuitorilor care au avut de suferit direct sau indirect de pe urma nedreptăților¹³.

⁸ *Ibidem*, f. 13-14.

⁹ *Ibidem*, f. 88^v.

¹⁰ *Ibidem*, f. 89.

¹¹ *Ibidem*, f. 89^v.

¹² *Ibidem*, f. 88^v.

¹³ *Ibidem*, f. 89, 89^v.

În urma reclamațiilor și ale cercetărilor făcute, în anul 1920 prim-pretorul Aurel Nichita și pretorul Alexandru Bereghi au fost suspendați din funcțiile lor prin decizia nr. 320/1920, de către comitetul administrativ al comisiei disciplinare de pe lângă autorităților centrale ale județului Bihor. Au fost găsiți vinovați în baza articolului de lege XXIII/1886.1, datorită faptelor comise de aceștia; una dintre acestea fiind că februarie 1920 s-au distribuit plasei Marghita 5.150 kilograme de zahăr din partea comisiei de alimentare județeană cu prețul maximal de 22 coroane pentru un kilogram. Prim-pretorul Aurel Nichita decide ca aducerea zahărului să fie făcută de către comercianții David și Moise Bergér din Marghita. Aceștia au preluat zahărul de la fabrica „Hanya” din Oradea, însă ambalajul nu se afla într-o stare corespunzătoare, așa încât în decursul transportului s-au pierdut de 320 de kilograme. Fapt care l-a determinat pe Aurel Nichita să stabilească prețul la 28 de coroane pentru un kilogram pentru satele aferente, iar pentru localitatea Marghita chiar la 32 de coroane/kilogram. Autoritățile centrale au considerat că Aurel Nichita a făcut o ilegalitate când a hotărât să mărească prețul zahărului cu o sumă între 6-10 coroane pentru un kilogram, punând astfel pierderea pe seama populației¹⁴. Responsabilitatea mărfii trebuia să o poarte comercianții amintiți mai sus, iar populația să nu fie obligată la o plată totală suplimentară de 3.520 lei (7.040 coroane) cât însemnau cele 320 de kilograme de zahăr¹⁵. În motivarea suspendării din funcție a prim-pretorului se specifică faptul că pe timpul anchetei se zvonea că zahărul aferent plasei Marghita l-ar fi vândut în localitatea Valea lui Mihai cu un preț ridicat chiar și cu 150%, fapt care nu a putut fi însă dovedit¹⁶.

Așa cum am amintit mai sus, în toamna anului 1919, prim-pretorii au fost anunțați de către subprefectul județului că populația din județ își poate achiziționa cereale din surplusul altor producători la un preț de 200 de coroane pentru 100 de kilograme, prin intermediul firmei „Beck și Zawislag” și al Băncii Anglo-Austriacă. Prim-pretorul Aurel Nichita a adunat în acest scop de la populația din Marghita suma de ½ milion de coroane, încredințându-l pe pretorul Alexandru Bereghi cu rezolvarea chestiunii cerealelor. Acesta din urmă a apelat la prim-pretorul plasei centrale Andrei Daraban în rezolvarea acestei chestiuni. Menționăm că acestuia nu i-au fost aduse acuze, deoarece și-a putut justifica demersurile în totalitate. Însă, în plasa Marghita pentru 100 de kilograme de cereale s-au adunat 220 de coroane, fiind adăugate 20 de coroane pentru fiecare majă, ca taxă de transport. Din suma totală de ½ milion de coroane, „în mod nejustificat”, prim-pretorul Aurel Nichita și-a retras suma de 20.000 de coroane iar pretorul Alexandru Bereghi și-a retras, de asemenea „nejustificat”, suma de 5.285 de coroane. O altă sumă de 100.000 coroane a fost depusă la Banca Comercială Maghiară de către prim-pretorul Andrei Daraban, care la momentul înregistrării reclamației se afla la banca respectivă¹⁷.

În urma cercetărilor s-a constatat că autoritățile plasei Marghita nu intenționau să achiziționeze cereale prin firma „Beck și Zawislag” și prin Banca Anglo – Austriacă, ci solicitau cerealele *Comisiei de aprovizionare județeană și Direcțiunii aprovizionării din Cluj*, sperând ca aceste două instituții să le probe cereale la un preț maximal de 120 de coroane pentru o majă, conform unei ordonanțe C.D. nr. 118/1919, fapt care le-ar fi adus celor doi reclamați (Aurel Nichita și Alexandru Bereghi) un câștig de 80 de coroane pentru fiecare majă¹⁸. Cei învinuiți nu au putut justifica sumele retrase, hotărându-se de către comisia de disciplină ca cei în cauză să plătească sumele retrase în așa fel încât fiecare plătitor să își primească banii înapoi (prim-pretorul Aurel Nichita trebuia să înapoieze suma de 20.000 de coroane (10.000 lei), iar Alexandru Bereghi suma de 5.285 coroane (2.642 lei și 50 de bani), de asemenea suma de 100.000 de coroane (50.000 de lei) depusă la Banca Comercială Maghiară trebuia să revină plătitorilor. Având în vedere că cercetările comisiei de disciplină au fost făcute prin chemarea a 27 de martori care să probeze acuzele, s-au stabilit sume de deplasare ale acestora, între 20 și 50 de coroane pentru fiecare,

¹⁴ *Ibidem*, f. 28.

¹⁵ *Ibidem*, f. 31.

¹⁶ *Ibidem*, f. 31.

¹⁷ *Ibidem*, f. 1-2.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

în funcție de distanța pe care aceștia au parcurs-o din localitatea de domiciliu. Sumele pentru deplasarea martorilor urmau să fie suportate de către cei doi învinuiți. Comisia de disciplină a prevăzut un termen de 15 zile în care Aurel Nichita și Alexandru Bereghi puteau face apel împotriva acestor decizii¹⁹.

Aurel Nichita a înaintat un apel, înregistrat sub numărul 390/1920, în vederea disculpării sale de toate acuzele, argumentând de exemplu, în cazul chestiunii zahărului, că pierderea mărfii s-a datorat condițiilor de drum nefavorabile, fiind nevoit să apeleze la acei comercianți care au efectuat transportul cu căruța, tocmai din lipsa unor căi de comunicație sigure, cum ar fi fost calea ferată. Zahărul a fost depozitat în saci de hârtie, deteriorarea lor având loc, așadar, în timpul transportului cu căruța, la care s-a adăugat și faptul că în timpul transportului a plouat, fapt care a periclitat marfa în cauză. Cât privește prețul zahărului, l-a ridicat tocmai pentru că cei doi comercianți s-au disculpat, punând pierderea pe seama condițiilor rele în care au efectuat transportul²⁰. În cealaltă chestiune, cea a cerealelor, Aurel Nichita argumenta că nu a putut obține cerealele pe calea propusă de comisia de aprovizionare județeană deoarece necesarul de cereale atribuit plasei Marghita a fost redirecționat de către comisia respectivă către Cehoslovacia, probabil, spunea acesta, pentru un câștig mai mare. Cât privește sumele retrase, acestea au fost folosite în desele călătorii spre Cluj, de unde intenționa să cumpere alte cereale pentru nevoile plasei²¹. Adevăratul motiv pentru care ar fi fost demis din funcție, în viziunea sa, nu au fost aceste „acuze de escrocherie”, ci faptul că pe fondul organizării, în aprilie 1920, a alegerilor locale, a refuzat să sprijine un anumit candidat care făcea parte din Partidul Poporului, sugerat de către prefectul județului Bihor, Gheorghe Bacaloglu. Un alt motiv al îndepărtării sale din fruntea plasei Marghita ar fi fost și faptul că se declara cu mândrie membru al Partidului Național, dar și faptul că a fost numit prin decizia Consiliului Dirigent²². Prin apelul său acuză autoritățile centrale județene că au declanșat intenționat o acțiune careia i-au dat o legalitate șubredă pentru a-l îndepărta din funcție. Susține că toate acuzațiile sunt nefondate, iar ca atare să fie rediscutate și să fie schimbată decizia sancționării sale²³. Facem precizarea că Aurel Nichita ancorează întregul litigiu care a dus la îndepărtarea sa din fruntea plasei Marghita într-un context mai larg al politicii vremii. Astfel, Consiliul Dirigent a fost un organism politic provizoriu, care a avut în Transilvania, după unirea cu România, activitate politică, administrativă, economică și socială. Funcționalitatea sa s-a desfășurat între 2 decembrie 1918 și 10 aprilie 1920, fiind dizolvat în timpul guvernării Averescu, fapt care a stat la baza disputei politice dintre Partidul Național Român și guvernul Averescu. În consecință, Consiliul Dirigent și-a sistat activitatea în 4 aprilie 1920, ultima ședință înregistrându-se pe data de 10 aprilie 1920²⁴.

Cu ajutorul documentelor de arhivă care stau la baza acestui studiu, am ilustrat situația plasei Marghita ca un episod al timpurilor tulburi, din punct de vedere istoric, petrecut după Marea Unire. Situația prezintă particularități care merită a fi aprofundate în vederea cunoașterii cât mai bine a unor aspecte ce țin mai degrabă de „jocurile de culise” ale politicii vremii.

¹⁹ *Ibidem*, f. 1-2.

²⁰ *Ibidem*, f. 38, 38^v.

²¹ *Ibidem*, f. 39-40.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 40^v.

²⁴ *** *Istoria României. Transilvania*, volumul II, Editura „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 80-116.